

Межиріччя Дністра і Турунчука

Імена та адреси укладачів інформаційного листа рамсарського ВБУ:

Стеценко Микола Пилипович, перший заступник начальника державної служби заповідної справи, Мінприроди України, вул. Урицького, 35, м. Київ, 01601, тел.: (044) 451 5904, E-mail: parks@parks.freenet.kiev.ua;

Костюшин Василь Анатолійович, к.б.н., координатор Чорноморської програми Ветландс Інтернешнл, вул. Комінтерну, 1, Київ, 01032, тел.: (044) 256 4862, e-mail: kv@wetl.kiev.ua.

Дата підготовки опису: 1 грудня 2003 р.

Географічні координати: 46°26' пн. ш., 30°06' сх. д.

Розташування: Північно-західне Причорномор'я. Місцевість між річками Дністер і Турунчук. Знаходиться на кордоні з Молдовою поблизу м. Біляївки – районного центру Одеської області. Найближчим до нього рамсарським угіддям є ВБУ «Північна частина Дністровського лиману».

Висота над рівнем моря: мінімальна – 0,4 м, максимальна – 0,9 м.

Площа: 7600 га

Короткий опис: Є дельтою р. Дністер з двома рукавами (головний – р. Дністер, другорядний – р. Турунчук). Включає багато каналів, ериків та заплавних озер. Рукави річки іноді межують із заплавними луками та заплавними лісами. Має велику цінність як місце мешкання водно-болотних птахів (гніздування, зимівля, перебування під час сезонних міграцій).

Рамсарські критерії: 1, 4, 5, 6.

Обґрунтування рамсарських критеріїв:

- (1) Відіграє велику гідрологічну, біологічну та екологічну роль у природному функціонуванні річкового басейну та берегових екосистем.
- (4) Є цінним як місце гніздування близько 20 тис. пар водно-болотних птахів та місце концентрації 50 тис. особин мігруючих птахів.
- (5) Тут регулярно мешкає більше 20 тис. особин птахів.
- (6) На даній території гніздиться 2-3% чаплі великої білої *Egretta alba* і близько 9% коровайки *Plegadis falcinellus*.

Фізичні особливості ВБУ: Дністер в нижній течії знаходиться в зоні недостатнього зволоження. Це річка змішаного типу живлення (переважно снігове, а також дощове), водний режим залежить від погодних умов. Характерною є чітко виражена весняна повінь та наявність кількох паводків, спричинених дощами у Карпатах, які випадають там протягом всього року за винятком одного-трьох зимових місяців. Дністер разом з Турунчуком утворює болотисту рівнину. Русло Турунчука звивисте, завширшки 34-240 м (в середньому – 60-75 м) і завглибшки 2-13 м. Швидкість течії становить 0,5-1,0 м/сек. У межах даного водно-болотного угіддя Дністер завширшки 100-200 м (максимум – 600 м). Глибина в місцях броду досягає 16-25 см, а на глибоких ділянках – 4-8 м, подекуди – 12 м. Швидкість течії – 0,2-0,4 м/сек. Середньомісячна температура води в холодну пору року становить близько 0°C, а в липні – 18-20°C. Максимальна температура (до +33°C) зафіксована у другій і третій декадах липня, а з кінця липня починається зниження температури води. Льодовий режим нестабільний. В окремі роки Дністер замерзає. Весняний льодохід відбувається на початку березня і в середньому триває 5 діб. Після відокремлення Турунчука від Дністра швидкість течії в головному руслі зменшилася, а в Турунчуку, навпаки, збільшилась. У ХХ сторіччі через Турунчук скидалося більше 50% річного стоку, і цей показник з кожним роком зростає. В угідді багато піщаних пасм, глибоких заплавних озер, плаваючих островів, великі простори займає вища водна та навколводна рослинність, є острови заплавної лісу, а на мілководдях – зарості верби.

Фізичні особливості водозбірної території: Басейн Дністра знаходиться на території України та Молдови. Загальна площа – 71990 км². Басейн сильно видовжений у північно-західному – південно-східному напрямку: довжина – 700 км, ширина 50-150 км. Функціонування Дністровської гідроелектростанції визначає об'єм води (в середньому 321 м³/сек на рік) та швидкість течії. До того, як течію почали регулювати, річка виходила з берегів від 3 до 11 разів на рік. Найбільшими озерами на цій території є система озер Горілі

(300 га), оз. Тудорово (280 га), оз. Путріно (220 га) та оз. Біле (130 га). Трохи меншими за розмірами є озера Свіноє, Кругле, Чорне, Писарське та Саф'яни.

Гідрологічна цінність: Водні ресурси використовуються у сільськогосподарських, індустріальних і транспортних цілях. Дністер є джерелом питної води для великого регіону (в т. ч. для мешканців Одеси та прилеглих територій) і важливою транспортною артерією, що поєднує м. Усть-Дунайськ з іншими портами України та країн Придунав'я.

Тип ВБУ: L.

Екологічні особливості: Переважає водолюбна рослинність. Основними рослинними асоціаціями даної території є очеретяні зарості, які займають 90% території, вкритої рослинами. Решта території вкрита змішаними заростями очерету, рогозу вузьколистого *Typha angustifolia* та куги озерної *Scirpus lacustris*, а також заплавленими лісами з домінуючими вербою і тополею.

Цінна флора: Види з Червоної книги України: альдрованда пухирчаста *Aldrovanda vesiculosa*, коручка болотна *Eriactis palustris*, білоцвіт літній *Leucojum aestivum*, зозулинець болотний *Orchis palustris*, плавун щитолистий *Nymphoides peltata*, водяний горіх плаваючий *Trapa natans* s. l. сальвінія плаваюча *Salvinia natans*.

Цінна фауна:

Ссавці: нориці водяна *Arvicola terrestris* та звичайна *Microtus arvalis*, ондатра *Ondatra zibethica*, кутора мала *Neomys anomalus*, кіт лісовий *Felis silvestris*, видра *Lutra lutra*, куниця кам'яна *Martes foina*, борсук звичайний *Meles meles*, горностай *Mustela erminea*, норка європейська *M. lutreola*, тхір лісовий *M. putorius*, собака єнотоподібний *Nyctereutes procyonoides* та кабан *Sus scrofa*.

Птахи. В міграційний період кількість птахів може сягати 50 тис. особин, які переважно концентруються на більших заболочених озерах, відкритих плесах та прилеглих сільськогосподарських територіях. Плавні нижнього Дністра є рефугіумом (природним притулком) для багатьох видів тварин і рослин, що потребують охорони. Зокрема, тут зареєстровано 35 видів птахів, занесених до Червоної книги України. Всього в угідді зустрічається майже 340 видів птахів, з них близько 100 – гніздяться. Загальна кількість птахів, що гніздяться тут, складає близько 20 тис. пар, а головними місцями їх гніздування є зарості очерету, заплавні ліси, ділянки відкритої води з островами плаваючої рослинності, а також очеретяно-чагарникові зарості у північній частині Дністровського лиману. Найчисленнішими серед птахів, що гніздяться, є баклан великий *Phalacrocorax carbo* (4 тис. пар), лиска *Fulica atra* (2,4 тис. пар), квак *Nycticorax nycticorax* (1,9 тис. пар), норець великий *Podiceps cristatus* (300 пар), крячок білощокий *Chlidonias hybrida* (300 пар), крижень *Anas platyrhynchos* (160 пар). В угідді гніздиться 80 пар чаплі великої білої *Egretta alba* і 400 пар малої білої *E. garzetta*. До Червоної книги України занесено коровайку *Plegadis falcinellus* (тут нараховується 925 пар), малого баклана *Phalacrocorax pygmaeus* (до 750 пар), колпицю *Platalea leucorodia* (20 пар), чаплю жовту *Ardeola ralloides* (300 пар). Сезонні скупчення водолюбних птахів чисельністю до 20 тис. особин спостерігаються на великих заплавлених островах, ділянках відкритої води, мілководдях лиману та на оточуючих агроценозах. У міграційних скупченнях найчастіше та у найбільшій кількості представлені лиска *Fulica atra* (15 тис. особин), крячок білощокий *Chlidonias hybrida* (7 тис. ос.), баклан великий *Phalacrocorax carbo* (5 тис. ос.), крижень *Anas platyrhynchos* (5 тис. ос.), чирянки велика *A. querquedula* (4 тис. ос.) і мала *A. crecca* (3 тис. ос.), гуска сіра *Anser anser* (3 тис. ос.), квак *Nycticorax nycticorax* (1 тис. ос.), малий баклан *Phalacrocorax pygmaeus* (1 тис. ос.).

Рептилії: черепаха болотна *Emys orbicularis*, вужі звичайний *Natrix natrix* та водяний *N. tessellata*.

Амфібії: кумка червоночерева *Bombina bombina*, квакша звичайна *Hyla arborea*, часничниця звичайна *Pelobates fuscus*, тритон звичайний *Triturus vulgaris*.

Риби: Нижній Дністер є важливою нерестовою ділянкою ряду цінних видів риб – загалом тут зустрічається близько 70 видів з 20 родин. До Червоної книги України занесено стерлядь *Acipenser ruthenus*, білугу чорноморську *Huso huso ponticus*, умбру *Umbra krameri*, чопу звичайного *Zingel zingel*.

В межах угіддя мешкає молюск турикаспія лінкта *Turricaspia lincta*, занесений до Червоної книги України.

Соціальні та культурні цінності: Угіддя має велике наукове, еколого-просвітницьке та рекреаційне значення. Це традиційне місце рибальства та відпочинку для місцевих жителів і мешканців Одеси. Дністер є джерелом питної води для великого регіону і важливою транспортною артерією, що поєднує м. Усть-Дунайськ з іншими портами України та країн Придунав'я. Заготівля очерету має велике економічне значення, оскільки його експортують в Німеччину та Голландію.

Землеволодіння: ВБУ: державна та колективна форма власності. Прилеглі землі: державна, колективна та приватна форми власності.

Поточне землекористування: ВБУ: лімітоване та контрольоване використання природних ресурсів, зокрема, полювання, рибальство, рибництво, рекреація (місцеві жителі і туристи з Одеси), забирання води для водопостачання населених пунктів та потреб сільського господарства. Прилеглі землі: поширені вказані вище форми природокористування, а також традиційне фермерство (випасання худоби, виноградарство, іригація тощо).

Чинники (минулі, сучасні або потенційні), несприятливі для угіддя, в т. ч. зміни у природокористуванні або проекти розвитку: Функціонування комплексу Дністровської гідроелектростанції, яка впливає як на основне дністровське, так і на буферне водосховище, вважається головною загрозою угіддю. Штучно регульоване затоплення територій навесні та влітку без урахування потреб екосистеми знижує рибоохоронний ефект і зменшує видову різноманітність тварин. Неконтрольоване мисливство, рибальство, пожежі на заплавах рівнинах та в заплавах лісах знищують багато тварин. В рибальські сітки потрапляють та гинуть видри та малі баклани.

Вжиті природоохоронні заходи: Рамсарське угіддя (3UA006) та ІВА № 17. Територія площею 4374 га є частиною заповідної зони «Дністровські плавні». Територія номінально охороняється Одеською рибною інспекцією «Одесарибвод» та Біляївським лісництвом Одеського лісогосподарства.

Запропоновані, але ще не виконані природоохоронні заходи: Запропоновано виділити цю територію для створення національного парку.

Проведені наукові дослідження: Екологічні дослідження проводились науковцями інститутів ботаніки, зоології та біології південних морів НАН України, Одеського гідрометеорологічного інституту, а також Одеським національним університетом імені І. І. Мечнікова та Фондом захисту і відродження дикої природи ім. І. І. Пузанова «Природна спадщина» (НУО).

Сучасний стан екологічної освіти, просвіти, інформування та виховання: Інформування населення щодо збереження довкілля забезпечується загальноосвітньою школою та експертами природоохоронних і наукових організацій через плакати, буклети й лекції. Упродовж 1987-2002 рр. Фонд захисту і відродження дикої природи ім. І. І. Пузанова «Природна спадщина» проводив щорічні екологічні експедиції за участю вчених, екологів, студентів та учнів. Під час експедицій проводилися природоохоронні заходи. У 1995 р. для місцевого населення, любителів природи та дітей створені екологічний центр «Дністровська дельта» і три екологічні маршрути.

Сучасний стан рекреації і туризму: Це традиційне місце відпочинку для місцевих жителів та мешканців Одеси.

Юрисдикція: За охорону угіддя відповідають землевласники, землекористувачі та місцеві органи влади. Державний контроль у галузі охорони природи здійснює Державне управління екобезпеки в Одеській області.

Орган управління ВБУ: Державне управління екології та природних ресурсів в Одеській області. Адреса: вул. Канатна, 83, Одеса, 65107, тел: (0482) 28-38-72, e-mail: steibs@te.net.ua

Джерела інформації:

- 1) Стеценко М. П., Парчук Г. В., Клестов М. Л., Осипова М. О., Мельничук Г. О., Андрієвська О. Л. Водно-болотні угіддя України: Інформаційні матеріали / Під ред. М. П. Стеценка. – Київ, 1999.
- 2) Directory of Azov-Black Sea Coastal Wetlands: Revised and updated / Ed. by Gennadiy Marushevsky. – Kyiv: Wetlands International, 2003. – 235 pp., 81 maps.